

TEMATSKA ŠTEVILKA REVIJE

P A M F I L

SAMO »JA POMENI JA«

avgust 2021

KOLOFON

PAMFIL; SAMO »JA POMENI JA«

avgust 2021

ISSN 1318-606X

Odgovorna urednica:

Ana-Marija Rus

Uredniki:

Katja Kreft

Maruša Tomc Arko

Šejla Gutić

Oblikovanje:

Šejla Gutić in Ana-Marija Rus

Naslov uredništva:

Revija Pamfil

Poljanski nasip 2, 1000 Ljubljana

Vsi članki so dostopni na naši spletni strani **www.pamfil.si**

KAZALO

- 4   Sistemske spremembe za
sistemski problem
Inštitut 8. marec
- 12   Intervju z asist. dr. Jasno
Poderko
Tina Brkopec in Jan Strajnar
- 23   So reforme inkriminacije posil-
stva v Sloveniji z vidika kazen-
skopravne teorije dobre?
Katja Kreft in Ana-Marija Rus

Sistemske spremembe za sistemski problem

Inštitut 8. marec

V besedilu obravnavamo spremembe na področju diskurza in obravnave spolnega nasilja, ki jim lahko v zadnjem času sledimo tudi v Sloveniji. Z gibanjem #metoo in slovensko prilagojeno različico #jztudi smo namreč dobili vpogled v razsežnosti spornih praks, ki se nanašajo na spolno nadlegovanje in nasilje. Razbijanje molka, ki ga tovrstne kampanje prinašajo, pa samo po sebi ne odpravljajo družbenih vzorcev v medsebojnih odnosih, ampak mora izpovedim žrtev, ki kažejo na strukturne probleme, za spremembo nesprejemljivih praks, slediti reakcija na različnih družbenih ravneh, vključujoč sfero prava.

1. Prekinitev molka razkriva problem

Alyssa Milano¹ je 24. oktobra 2017 na Twitterju delila svojo izkušnjo spolnega nadlegovanja in čez noč se je na spletu pojavilo več kot 12 milijonov izpovedi s ključnikom #metoo. Fenomen je presegel individualno izkušnjo oseb. Izpovedi na socialnih omrežjih o spolnem nadlegovanju in nasilju naj bi torej doprinesle k refleksiji položaja ženske v sodobni družbi in prepričevanju razmerij družbene moči. A največ medijske pozornosti so doživele slavne posameznice, ki imajo močan ekonomski in socialni kapital in za katere lažje govorimo o opolnomočenem in ekonomsko neodvisnem položaju. Veliko manj pozornosti so doživele žrtve, ki niso slavne in premožne filmske zvezdnice, ampak pripadnice drugih družbenih razredov, različnih starosti, ki prihajajo iz najrazličnejših okolij. Marca leta 2018 smo tudi v Sloveniji začeli s kampanjo #jztudi, ki je vsem osebam omogočila anonimno izpoved svojih izkušenj spolnega nadlegovanja in nasilja. Želeli smo opolnomočiti vse žrtve na način, s katerim se ustvarja varen prostor, v katerem lahko spregovorijo. To omogoča razkrivanje okolij, situacij in medsebojnih razmerij, v katerih prihaja do spolnega nadlegovanja in nasilja, ter strukture, ki ju omogoča in reproducira. Podrobnejše zavedanje in razumevanje problema pa nam omogoča, da

¹ Začetnica gibanja je sicer Tarana Burke.

lahko dosežemo bistveno kvalitetnejše in učinkovitejše rešitve. Omogoča nam, da spoznamo sistemske pomanjkljivosti in se tako na sistemski problem lahko odzovemo na sistemski ravni.

»Moja zgodba je povprečna zgodba; zgodba večine, vseh otipavanj nisem opisala, ker se bodo tu pojavile hujše zgodbe.« #jztudi, marec 2018

Od začetka zbiranja anonimnih pričevanj v Sloveniji, ki se je pričelo marca leta 2018, smo prejeli prek 300 izpovedi žrtev spolnega nadlegovanja in nasilja. Številne žrtve so prek anonimnega obrazca na spletni strani jztudi.si o svojih izkušnjah spregovorile prvič tudi po desetletjih molka. Tudi analiza pričevanj iz kampanje #jztudi dokazuje, da je nasilje spolno zaznamovano. Tezo je mogoče utemeljiti tudi v okviru mesta, ki ga zasedajo ženske v nepravični družbeni strukturi, kar pa ne sme zamegliti dejstva, da nasilje ne izbira samo po spolu, temveč ga generirajo dominantna razmerja družbene in ekonomske moči, v katerih so žrtve nadlegovanja oz. nasilja v izrazito podrejenem položaju. Številna pričevanja nakazujejo, da so pričevalke spolno nadlegovanje in nasilje vzele kot sestavni del ženskosti. Obenem pa se kaže raznolikost in kompleksnost spolnega nadlegovanja in nasilja, saj so izkušnje pričevalk najrazličnejše: segajo od verbalnega nadlegovanja in razkazovanja do posilstva.

Skupno pa jim je to, da žrtve ravnanja druge osebe niso želele. Analiza pričevanj kampanje #jztudi v Sloveniji zavrže mit o tem, da se spolno nadlegovanje, spolno nasilje in posilstvo najpogosteje zgodijo v zatemnjenih ulicah in s strani oseb, ki jih ne poznamo. Spolnega nadlegovanja in nasilja je največ v okoljih, ki jih imamo za varne in znane, žrtve storilce večinoma poznajo, spolno nasilje pa se v domačih okoljih dogaja ponavljajoče.

»Nobenemu nisem povedala, da me je nekdo posilil, kaj šele da bi komu rekla, da je to bil on. Ker je bil moj prijatelj in prijatelj od prijateljev, ker so ga vsi spoštovali in nisem vedela, če mene so. Strah me je bilo oddati prijavo na policiji, strah, da me bodo gledali kot lahko, kot da sem sama kriva. Takrat se mi je zdelo, da sem sama kriva, ker se mogoče nisem trudila dovolj da bi ga odrinila od sebe, ker sem se prehitro vdala v usodo. Dve leti po tem me je vsak dotik, stisk roke, prijateljski objem spominjal na to.« #jztudi, julij 2020

Posilstvo in spolno nasilje spadata med najhujše in najbolj grobe posege v človekovo telo, ki puščata žrtve z občutki strahu, s slabo samopodobo, občutki nemoči in

nesposobnosti, tesnobo, občutki krivde in sramu, lahko povzročata samo-destruktivno vedenje ali težave v duševnem zdravju.

2. Nizko število prijav nasilja ne pomeni, da se ne dogaja

Molk, ki obdaja spolno nasilje, je posledica podrejenega položaja žrtve in z njim povezanega družbenega odziva, ki večkrat ščiti storilce in žrtev dodatno viktimizira. Žrtev ni kriva, da je doživela spolno nasilje, v praksi pa po tem, ko spregovori, večkrat nosi največ bremena; dokazovati, da si ne izmišljuje, odgovarjati na vprašanja, zakaj je dopustila, da se ji je to zgodilo, zakaj je nosila kratko krilo, zakaj se ni upirala dovolj?

Dejstvo je, da se takšno družbeno stanje odraža tudi v praksah slovenske policije in pravosodja. Na ravni EU je bilo od 15. leta starosti posiljenih pet odstotkov oziroma vsaka dvajseta ženska v EU, pri čemer je posilstvo opredeljeno kot prisila v spolni odnos s fizičnim obvladovanjem ali kakršnokoli povzročitvijo poškodbe.² Kljub tem številkam pa se na ravni EU se organom pregona prijavi le 14 odstotkov vsega spolnega nasilja. Slovenska policija v poročilu iz leta 2019 ugotavlja rast spolnega nasilja.³ Malo več kot enkrat na dan se je v letu 2019 zgodil primer posilstva, spolnega nasilja ali spolne zlorabe. V letu 2019 je bilo policiji prijavljenih 467 primerov spolnega nasilja, podanih je bilo 36 prijav posilstva.⁴ Statistično zelo verjetno je, da je marsikdo, ki danes bere ta prispevek, spolno nadlegovanje, nasilje ali posilstvo, že doživel. Morda na vlaku, morda doma, morda kot otrok, morda ravno na fakulteti.

»Ko sem čez nekaj dni končno spoznala, da tako ne gre dalje in da bi to utegnil narediti še kateri, sem šla dejanje prijaviti na policijsko postajo. Na koncu mi je kriminalist, ki je poslušal zgodbo, rekel, da mi ne verjame, saj ni bilo povzročenih nobenih krikov, nobenega upiranja in me vprašal če sem prepričana glede ovadbe, saj je kriva ovadba kazniva. V tistem momentu sem skoraj že rekla, naj vse izbrišejo iz sistema in hvala za prijaznost. Glas v meni pa je kričal: "To ni prav!"« #jztudi, februar 2020

2 European Union Agency for Fundamental Rights: Nasilje nad ženskami (2014), str. 21.

3 MNZ, Letno poročilo o delu policije (2019), str. 22.

4 Prav tam str. 81.

3. Neučinkovit pregon spolnih deliktov

Nobenega pravnega instituta ali pravne ureditve ne moremo in ne smemo gledati izven konteksta, v katerem živi. Trenutno družbeno stanje priča o močni podprijavljenosti spolnih deliktov in delno je za to kriva tudi trenutna pravna ureditev. Leta 2019 je bila opravljena Empirična študija reprezentativnega vzorca pravosodne prakse v zvezi s kaznivim dejanjem posilstva, spolnega nasilja in spolne zlorabe slabotne osebe s pregledom možnih modelov novih zakonskih rešitev« (v nadaljevanju Empirična študija), ki jo je naročilo Ministrstvo za pravosodje. Empirična študija (2019) ugotavlja, da *»sodišča pogosto ne presojujejo o pomembnosti (ne) obstoja soglasja oz. o zadostni intenzivnosti prisile v posamičnih primerih«, saj »presejanje« zadev, pri katerih se izrazi problem (ne)soglasja, opravljajo državna tožilstva in zelo dosledno primere, v katerih pride do odnosa proti volji, a brez uporabe prisile oz. z nezadostno intenziteto prisile, zavržejo.«*⁵ Model prisile v praksi torej povzroča, da primere zavržejo tožilstva in tako sploh ne dočakajo sodne obravnave.

O učinkovitem pregonu spolnega nasilja se je že na začetku stoletja izreklo tudi Evropsko sodišče za človekove pravice (v nadaljevanju Sodišče). V zadevi M. C. proti Bolgariji,⁶ o kateri je Sodišče dokončno odločilo leta 2003, je pritožnica, v času spornih dogodkov stara 14 let in državljanka Bolgarije, zatrjevala, da je žrtev posilstva dveh moških, ki pred nacionalnimi sodišči nista bila obsojena, saj niso obstajali telesni dokazi, ki bi utemeljevali uporabo sile, ki je v bolgarskem kazenskem pravu potrebna za izpolnjenost biti kaznivega dejanja posilstva. Sodišče je k svoji odločitvi zapisalo, da *»... vsak tog pristop v pregonu kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost v smeri dokazovanja fizičnega upiranja žrtve lahko povzroči, da določene oblike posilstev ostanejo nekaznovane in tako ogrožajo učinkovito zaščito spolne avtonomije posameznika. Zato je treba obveznosti držav članic po 3. in 8. členu Konvencije o človekovih pravicah videti tudi kot zahtevo po učinkovitem pregonu in kaznovanju vsakega spolnega dejanja brez ene od oblik soglasja, četudi brez znakov fizičnega upiranja ... kar pa v praksi še vedno pogosto pomeni razlago pojmov prisile, grožnje in podobno ...«*. V konkretni zadevi Sodišče pove, da čeprav je v praksi včasih težko dokazati pomanjkanje soglasja, če ni *»neposrednih«* dokazov o posilstvu, kot so sledovi nasilja ali neposredne priče, morajo oblasti kljub temu raziskati vsa dejstva in odločiti na podlagi ocene vseh okoliščin. Preiskava

5 Empirična študija, str. 53.

6 M. C. v. Bulgaria, no. 39272/98 (2003), str. 166.

in njeni zaključki morajo biti osredotočeni na vprašanje nesoglasja.⁷ Bolgarija je v konkretni zadevi kršila pozitivno obveznost iz 3. in 8. člena Evropske konvencije za varstvo človekovih pravic.

V zadevi izpred nekaj let je slovensko sodišče kot olajševalno okoliščino za kazni-vo dejanje posilstva upoštevalo, da je obsojenec dejanje storil v »*potešitev spolne-ga nagona, saj je storilec že dalj časa sam*« in v teh pogojih po oceni sodišča nima »*redne možnosti po realizaciji naravnih nagonov*«, saj je ločen in mora skrbeti za tri mladoletne otroke in zase. Prav tako je kot olajševalno okoliščino štelo »*znaten oškodovankin prispevek, da se je storilec sploh znašel v situaciji, v kateri je lahko izvršil dejanje.*«⁸ Takšna odločitev odraža jedrno nerazumevanje narave spolnega nasilja kot zgolj nekakšen lapsus ali faul, in delno prelaga odgovornost na žrtev spolnega nasilja, prav tako pa temelji na preživetih mitih o ženski in moški seksualnosti, pri čemer naj bi moški težje brzdali svoj spolni nagon. Zaskrbljujoče je, da se v postopkih poskuša diskreditirati navedbe žrtve spolnega nasilja z vprašanji, kot so: kaj je žrtev imela oblečeno, ali je nosila modrček, koliko spolnih partnerjev je že imela ipd. Zato je potrebno poudariti tudi, da je za pregon spolnega nasil-ja ključna tudi usposobljenost akterjev pravosodja za korektno, dostojanstveno in strokovno obravnavo primerov spolnega nasilja.

4. Ustrezna pravna ureditev kaže odnos zakonodajalca in družbe

Ustrezna pravna ureditev kaže na nivo pozornosti, ki ga tem vprašanjem namenja zakonodajalec, pa tudi družba. V zadnjih letih smo priča pozitivnim spremembam zakonodaje na področju spolnih deliktov iz modela prisile v smeri različnih modelov soglasja. Pravica do telesne in duševne celovitosti, zasebnosti in osebnostnih pravic pa tudi pravica do osebnega dostojanstva in varnosti sta temeljni ustavni pravici, s katerimi se varuje inherentna, neodtujljiva vrednost vsakega človeka. Kazenskopravne določbe spolnih deliktov so konkretizacija teh ustavnih pravic.

Maksimalno jamstvo pravice iz 35. člena Ustave pa varuje model afirmativnega soglasja, ki predpostavlja, da je poseg v telo posameznika nedopusten, dokler za to oseba nima privolitve. Takšno zahtevo je s Konvencijo Sveta Evrope o preprečevanju nasilja nad ženskami oz. Istanbulsko konvencijo, ki jo je Slovenija ratificirala 19. decembra 2014, državam podpisnicam naložil Svet Evrope. Podpisnice morajo sprejeti zakonodajne in druge ukrepe, da definicija naklepnega posilstva

7 Prav tam str. 180.

8 Zbornik 2018: 11. konferenca kazenskega prava in kriminologije (2018), str. 19-20.

in spolnega nasilja zajema spolna ravnanja brez privoljenja. Privolitev mora biti dana prostovoljno kot izraz svobodne volje osebe. V poročilu Republike Slovenije o uresničevanju Konvencije Sveta Evrope o preprečevanju nasilja nad ženskami in nasilja v družini ter o boju proti njima iz leta 2020 je varuh človekovih pravic poročal, da Slovenija zahtev iz Istanbulske konvencije še ni izpolnila in pozval Ministrstvo za pravosodje, da jih prenese na področje kazenskega prava.

»Jaz takrat nisem rekla ja. In tako kot mnogo drugih deklet, ki se znajdejo v podobnih situacijah, ko ne vedo kako odreagirat.. in ko ne rečejo ja, pa se vseeno zgodi. In potem ostanejo same, s svojimi mislimi in občutki, življenje pa teče dalje.« #jaz-tudi, julij 2020

Tako je 10 evropskih držav že definiralo posilstvo na podlagi modela afirmativnega soglasja, torej modela samo ja pomeni ja; Irska, Velika Britanija, Belgija, Ciper, Portugalska, Islandija, Luksemburg, Švedska, Hrvaška in s 1. januarjem 2021 tudi Danska. V procesu spreminjanja zakonodaje pa je med drugimi Španija. Naj še poudarimo, da so evropske države, ki so uzakonile model afirmativnega soglasja, visoke podpisnice Evropske konvencije za varstvo človekovih pravic, ki vzpostavljajo tudi minimalne standarde procesnih jamstev strank v kazenskem postopku ter drugih materialnih in procesnih načel.

Slovensko Ministrstvo za pravosodje je na pobudo nevladnih organizacij in širše javnosti v začetku leta 2019 začelo postopek spremembe Kazenskega zakonika v delu opredelitve kaznivega dejanja posilstva in spolnega nasilja. Ustanovljena je bila delovna skupina, v kateri so sodelovale tudi številne nevladne organizacije, ki se že desetletja zavzemajo za zaščito žrtev; Pravno-informacijski center, Amnesty Slovenija, Društvo za nenasilno komunikacijo, Društvo Ključ, Društvo SOS-Telefon ... To so organizacije, ki se dnevno srečujejo z izkušnjami spolnega nasilja, ki nikdar ni bilo zabeleženo v policijskih zapisnikih ali sodnih spisih. Vse organizacije so soglasno podprle spremembo definicije po modelu afirmativnega soglasja. Delovna skupina v letu in pol ni pripravila končnega predloga, zato smo ga tudi v sodelovanju s strokovnjaki iz držav, ki so uvedle model afirmativnega soglasja, pripravili v Inštitutu 8. marec. Ob tem poudarjamo, da bo predlog Inštituta 8. marec v Državnem zboru deležen še nekaterih predvidenih spremembe z amandmaji, ki so že usklajeni med civilnodružbenimi organizacijami in ministrstvom za pravosodje, in ki bodo poskrbeli za notranje ravnovesje med delikti ter nomotehnično najbolj kvalitetno in jasno opredelitev spolnega nasilja in posilstva po modelu afirmativnega soglasja.

5. Medsebojni vpliv prava in družbe

Očitno je, da se družba spreminja in da je vse več posameznikov, skupin in institucij, ki si prizadevajo za večjo senzibilizacijo družbe pri odzivih na spolno nasilje. To ni ni samoumevno. V več kot dveh (2) letih od začetka zavzemanja Inštituta 8. marec za redefinicijo kaznivega dejanja po modelu 'ja pomeni ja' smo doživeli veliko podporo ljudi po Sloveniji in vsaka od njih kaže, da morajo biti konsenzualni spolni odnosi norma in da je to edina družbeno sprejemljiva ureditev.

V naslednjih tednih bo z močno družbeno podporo dosežena sprememba zastarele zakonodaje, ki je ne splošna javnost ne ključni organi mednarodnopravne skupnosti ne dojemajo več kot pravilne. Pri spremembi definicije spolnega nasilja in posilstva, gre za spremembo fokusa v samih postopkih. Kot je v omenjeni sodbi sklenilo Evropsko sodišče za človekove pravice mora v samem jedru preiskave in kazenskega postopka biti (ne)soglasje. Takšna sprememba bo neposredno vplivala na potek kazenskega postopka, na pristop vseh akterjev pravosodja in policije, ki se v praksi srečajo s primeri spolnega nasilja. S tem bo tudi slovensko kazensko pravo sprejelo takšno ureditev, kjer se žrtvam prisluhne, ko spregovorijo in ki učinkovito preganja storilce.

Zavedamo se, da kazenskopravna definicija ne bo odpravila spolnega nasilja ali nadlegovanja, prisotnega v naši družbi. A gotovo bo sprememba zakonodaje, kot se je izkazalo že mnogokrat na drugih področjih, imela pomemben povraten učinek tudi na dojetje spolnega nasilja in žrtev spolnega nasilja v družbi. Kot družba se moramo premakniti proti ničelni toleranci do spolnega nasilja. Redefinicija kaznivega dejanja spolnega nasilja in posilstva je pomemben del tega. Čas je, da prekine-mo molk, pasivnost in ignoranco ter zagotovimo varnost in telesno nedotakljivost vseh. V sodni dvorani in izven nje.

Seznam literature

Amnesty International: Time for Change, Justice for Rape Survivors in the Nordic Countries (Index: EUR 01/0089/2019), URL: www.amnesty.org/en/documents/eur01/0089/2019/en/.

FRA, Nasilje nad ženskami: vseevropska raziskava, 2014. URL: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_sl.pdf

Human rights ombudsman, Implementation of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention), oktober 2020, URL: https://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/CENTER_-_GREVIO/Written_contribution_by_the_Human_Rights_Ombudsman_of_the_Republic_of_Slovenia_on_the_implementation_of_the_Istanbul_Convent.pdf

Lund University, Faculty of Law: Overview of Swedish Criminal Procedure, Januar 2012. URL:

https://www.congreso.es/docu/docum/ddocum/dosieres/sleg/legislatura_10/spl_85/pdfs/24.pdf

Ministrstvo za notranje zadeve, Letno poročilo o delu policije za leto 2019, april 2020. URL: https://www.policija.si/images/stories/Statistika/LetnaPorocila/PDF/LetnoPorocilo2019_popr.pdf

Podreka, Jasna; Bila si tisto, kar je molčalo: intimnopartnerski umori žensk v Sloveniji, Založba Filozofske fakultete, Ljubljana 2017.

Planinšek Irena, Pahor Majda, Vpogled v spolno nasilje ter ukrepi za njegovo odpravljanje v zdravstveni negi, v: Obzornik zdravstvene nege št. 38(1), str 53–59, Zbornica zdravstvene in babiške nege, Ljubljana 2004.

Zbornik 2018, 11. konferenca kazenskega prava in kriminologije, [4. in 5. december 2018, Portorož], GV Založba, Ljubljana 2018.

Intervju z dr. Jasno Podreko

Tina Brkopec in Jan Strajnar

Intervju je bil izpeljan pred 4.6.2021, ko so poslanci z 78 glasovi za in tremi proti sprejeli spremembo pravnega reda, ki prinaša koncept dojemanja spolnih kaznivih dejanj po modelu »samo ja pomeni ja.« Pred tem je slovensko spolno kazensko pravo vztrajalo pri modelu prisile. Poenostavljeno povedano to pomeni, da je šlo za spolno kaznivo dejanje le, če je storilec proti žrtvi uporabil silo. Model pa ni zajel primerov, ko ima storilec z žrtvijo spolni odnos kljub temu, da ona z njim ne soglaša in to pokaže, a se ne upira (in zato storilcu ni potrebno uporabiti sile), ali pa ko ne soglaša, a tega zaradi različnih razlogov ne pokaže (in tako ne pokaže tudi upiranja).^{1 2}

Zaradi navedenega si je področje zaslužilo prevetritev, s katero bi ujeli tokove sodobnega spolnega kazenskega prava. Na začetku februarja so pri Inštitutu 8. marec v državni zbor vložili pobudo za zbiranje 5000 podpisov državljanek in državljanov v podporo predlogu redefinicije kaznivega dejanja posilstva in spolnega nasilja s poimenovanjem »samo ja pomeni ja.«³

---

1 Zakonodaja in pravosodje pri nas tudi po nepotrebem ostajata v megli glede meja spolnega ravnanja pri nekontaktnem interpersonalnem ravnanju v zaznavanju takega ravnanja s strani žrtve (problem znan tudi kot samozadovoljevanje pred spečim otrokom).

2 Bajda, Barbara in drugi: »Ne pomeni ne«: Ustrežnejša obravnava spolne kriminalitete« URL: <https://www.pf.uni-lj.si/media/ne.pomeni.ne.-.ustreznejša.obravnava.spolne.kriminalitete.končna.pdf>.

3 Seveda model »ja pomeni ja« ni en sam. V teoriji obstajajo številne različice, ki se med seboj razlikujejo po obliki privolitve (verbalna, neverbalna), dometu (vsa spolna ravnanja ali le spolno občevanje) in po tem kdo nosi dokazno breme (tožilstvo ali obdolženec).

1. Kako vi razumete trenutno ureditev¹ instituta posilstva in spolne zlorabe v Kazenskem zakoniku? Se vam zdi to stanje sprejemljivo?

Če pogledamo raziskave,² ki analizirajo spolno nasilje in spolne zlorabe, lahko vidimo, da zakonodaja, ki temelji na konceptu prisile, ne zajame bistva in večine tovrstnih kaznivih dejanj. Namreč, veliko število posameznikov ima takšen obrambni mehanizem, da ob spolnem nasilju popolnoma zamrzne (otrpne), si ne upa reagirati. Prisila tako ni vedno nujno prisotna. Prav tako se večina spolnega nasilja, posilstev in spolnih zlorab zgodi med osebami, ki se poznajo. Spolne zlorabe se namreč v veliki večini dogajajo v družini, nad otroki. Otrok ali mladostnik torej na takšna dejanja pristane iz popolnoma drugačnih vzgibov, ki jih od zunaj težko razumemo in presojava, saj je tu pogosto prisotna čustvena manipulacija. Zelo podobno je tudi pri posilstvu in drugih oblikah spolnega nasilja. V teoriji se tako govori o t.i. *izsiljenem konsenzu*.³ Žrtev lahko v določenem trenutku pod vplivom psihičnih in čustvenih manipulacij ter specifičnega konteksta celo pristane na spolni odnos, četudi je ta v nasprotju z njenimi interesi, željami in na koncu nanjo vpliva zelo travmatično. Zakonodaja, temelječa na principu prisile in groženj, zagotovo ne omogoča pregona širokega spektra in vseh kaznivih dejanj. Trenutna ureditev je v večji meri zastarela, ne upošteva vseh vidikov raziskav, vsega znanstvenega dognanja na tem področju in je po moji oceni neustrezna.

Pri obravnavanju predloga zakona pa mora priti do širokega in pestrega interdisciplinarnega sodelovanja med pravom in drugimi strokami. Zelo je pomembno interdisciplinarno povezovanje in poslušanje vseh strok, da pridemo do prave rešitve.

1 Tj. ureditev pred 4.6.2021, ki je vztrajala na modelu prisile.

2 European Union Agency for Fundamental Rights: Nasilje nad ženskami (2014), URL: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_sl.pdf.

3 Konsenz je lahko izsiljen. Manjka namreč premislek o tem, zakaj zlorabljen osebica v danem trenutku privoli v odnos, ki je sicer v nasprotju z njeno željo, interesi in voljo. Ženske, ki prijavijo spolno nasilje, so pogosto deležne očitkov, da so v odnos pristale. In morda je bilo v kakšnem primeru res tako. Vprašanje, zakaj je takšna izkušnja na njih pustila travmatičen vtis in zakaj si niso upale ali znale upreti določeni zanje škodljivi situaciji, bi bilo treba umestiti v premislek o različnih družbenih lokacijah oseb in razumeti, kako so te lokacije v dani situaciji vplivale na njihovo pozicijo moči in/ali ranljivosti. V primerih spolnega nasilja na delovnem mestu (denimo od nadrejenega) ali spolnega nasilja doma gre lahko pogosto za t. i. 'izsiljeni konsenz', ko žrtev privoli v spolni odnos iz strahu ali ker je od tega odvisna njena eksistenca. V primerih, ko je soglasje izsiljeno na manj očitni način, primeri praviloma sploh ne pridejo do sodišča.

b. Ali sodelujete oziroma poznate sedanjo ekipo, ki obravnava predlog zakona?

Sama ne sodelujem. Ekipo je sestavljena iz nevladnih organizacij, pravnikov in nekaterih drugih strokovnjakov. Upam, da bodo ministrstvo in drugi politični odločevalci tako dobili vse potrebne informacije. O tem se veliko govori tudi v javnosti, tako da se dobre in prave informacije lahko dobi na različnih koncih. Na tem mestu sicer lahko opozorim na to, in tega ne dojemam kot nič slabega, da bodo v skupini predvsem pravniki in pravnice, kar je dobro. Potrebno je namreč presoditi, kakšen ukrep je to in kaj v praksi pomeni. Res pa je tudi, da je potrebno skupino postaviti interdisciplinarno, saj pravniška logika rabi širino, ki jo lahko prinesejo druge panoge. Pravniki se morajo zavedati, da ni vse črno-belo in da mora zakonodaja dopuščati širši spekter pregona kaznivih dejanj. Kolikor je meni znano je ekipa, ki sedaj dela na redefiniciji precej široka in pestra. Prisotno je interdisciplinarno sodelovanje med pravom in drugimi strokami, ki je izrednega pomena pri teh stvareh. Ko se spreminja zakonodaja je potrebno preseči to, da je zadosti samo pravno znanje. Zelo je pomembno interdisciplinarno povezovanje in poslušanje vseh strok, da pridemo do prave rešitve.

2. Raziskave kažejo, da v državah z modelom »ja pomeni ja« ni nič več krivih ovadb kot v državah, ki imajo model prisile ali model »ne pomeni ne«.⁴ ⁵Kako vi ocenjujete možnosti nastanka lažnih obtožb?

Vedno je določen del ljudi zaskrbljen zaradi možnosti nastanka lažnih obtožb. Nekateri tudi menijo, da je večina obtožb lažnih. Vendar raziskave kažejo, da je lažnih obtožb izredno malo, od 1 % do 3 %.⁶ Na račun tega se tako ne smemo odpovedati dobrim rešitvam – višji stopnji zaščite in sodobnim spremembam, ki sledijo raziskavam in smernicam. V državah, kjer imajo model »ja pomeni ja« se

4 Bajda, Barbara in drugi: »Ne pomeni ne«: Ustrežnejša obravnava spolne kriminalitete« URL: <https://www.pf.uni-lj.si/media/ne.pomeni.ne.-.ustreznejša.obravnava.spolne.kriminalitete.koncna.pdf>.

5 Kelly, Lovett in Regan: »Home Office Research Study 293 A gap or a chasm? Attrition in reported rape case«, URL: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/gap-or-chasm-attrition-reported-rape-cases>.

6 Lisak, Gardinier, Nicksa in Cote.: » False Allegations of Sexual Assault: An Analysis of Ten Years of Reported Cases, URL: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1077801210387747>.

število lažnih obtožb ni povečalo in prepričana sem, da se število lažnih obtožb v Sloveniji ne bi povečalo.

3. Na Švedskem se je tako število prijav kot število obsojenih povečalo. Ali menite, da sprememba modela vpliva tudi na zmanjšanje stigmatizacije (in sekundarne viktimizacije)?

Menim, da je sprememba modela zagotovo vplivala na stigmatizacijo itd. Moramo vedeti, da ko spreminjamo zakonodajo, ne gre samo za spreminjanje črk na papirju. Ob spremembi se poveča senzibilizacija, sočasno pa se s tem zmanjša stigma za žrtev, kar vpliva na zmanjšanje sekundarne viktimizacije. Veliko k temu prispeva vse tisto, kar se zgodi pred spremembo zakonodaje – javni diskurz, javne debate, strokovne debate, ki so zelo pomembne za ozaveščanje javnosti. Skozi takšne debate se, kot rečeno viša, stopnja senzibilizacije in nižja toleranca do takšnih oblik nasilja. Sprememba, ki obravnava žrtve na tak način, sporoča, da je širša javnost na njihovi strani. To jim daje moč, da si upajo prijaviti takšna kazniva dejanja. Glede na raziskave velika večina – med 85 % in 90 % kaznivih dejanj spolnega nasilja in posilstev ostane neprijavljenih.⁷ Povečanje prijav zagotovo ni na račun lažnih prijav. Gre za bazen neodkritega, ki se ne prijavi zaradi slabe zakonodaje in številnih predsodkov v javnosti.

4. Ko smo pri bojazni lažnih obtožb, kaj pravite na to, da nekateri, sicer morda nekoliko v šali, pravijo, da bo zdaj potrebno sklepati pogodbe in pisno pridobivati privolitev. Kaj pravite na take očitke?

Moramo se zavedati, da se ljudje bojijo. Ko govorimo o spolnem nadlegovanju, nasilju, posilstvu, se vsi ustrašijo, da obsojamo vse po vrsti. Moramo se zavedati, da se ureja in obsoja tisto, kar je nesprejemljivo – neželene vdore in ravnanja v intimu. Če pride do take situacije, po kateri se počutimo nelagodno, slabo, situacije, ki nam povzroči travmo, lahko to pomeni, da je bilo takšno ravnanje neželjeno, neustrezno in da je prišlo do vdora v zasebnost. Druga stran tako ni upoštevala meje. Pravilno je, da imamo mehanizme, ki take stvari obsodijo in zaščitijo žrtve.

V odnosih, kjer prihaja do zdrave, konsenzualne spolnosti, se zgodi, da se osebi morebiti ne razumeta več. Takrat se bosta prenehali sestajati. S tem ni nič narobe. Pomembno je, da presojamo situacije, ko so se prestopile meje in je posameznik

⁷ Bertok, Posilstva in njihova ne prijava, URL: <http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska/pdfs/Bertok-Eva.PD>.

zaradi ravnanja drugega doživel neko travmo. Vedno opozarjam na raziskavo, ki jo je pred leti objavil EVROBAROMETER,⁸ ki meri javno mnenje v EU. Raziskava je pokazala, da kar (1/5) petina vprašanih Evropejcev meni, da četudi ni prisoten popoln konsenz, je spolni odnos še vedno dovoljen. O spolnosti imamo še vedno neke stereotipne predstave, ki so vezane na medije in na prikazovanje spolnosti v pornografiji. Še vedno ostaja prepričanje, da v intimnem trenutku, če si ena oseba premisli, jo lahko druga oseba, če je vzburjena, v spolni odnos prisili. Gre za napačno logiko. Moramo se zavedati, da ne glede na stopnjo intime, do katere pride, se lahko oseba v katerikoli točki premisli. Vsi se moramo zavedati, ne glede na naše lastne želje in potrebe, kje je meja. Vedno bo merilo meja druge osebe. Pa sva lahko slečena na postelji. Če rečem ne, ne počutim se, ne želim si, mora druga stran to upoštevati. Menim, da imamo tu mi še vedno zelo zgrešene predstave. Češ, ne izmišljuj si, greva do konca. Teh situacij je kar nekaj. Kar gre čez to mejo, je grob poseg v intimo.

5. Ali menite, da bo sprememba kazenskega zakonika imela spremembe tudi v sami družbi?

Sama po sebi kratkoročno mislim, da ne bo pa zagotovo imela posledice v smislu drugačnega zavedanja o tem, kaj ta kazniva dejanja pomenijo, in dolgoročno si upam trditi, da bo vplivala tudi na spremenjeno družbeno zavedanje o teh vprašanjih. Sodniki in drugi, ki presojujejo takšne situacije, bodo morali čez določena izobraževanja. Upam in mislim, da bodo, ko bo prišlo do tovrstnih primerov, tudi drugače razumeli tovrstne situacije in dogodke. Glede pravne varnosti sem skeptična, kateri model je dejansko boljši, in se bojim, da bo na koncu praksa tista, ki bo to dejansko pokazala. V glavi moramo imeti, da sprejemamo takšno zakonodajo in ureditev, ki bo nudila najvišjo zaščito in manjšala možnost sekundarne viktimizacije.

Postopki na sodiščih niso popolnoma črno-beli. Odvisno je od tistega, ki postopek vodi, in kako dojema takšna vprašanja. Že v kontekstu trenutne zakonodaje je zelo različno. Če dobimo senzibiliziranega sodnika, je postopek lahko zelo dostojen (decenten). Imamo pa tudi primere, kjer gre za tako obravnavanje žrtve, da se povečuje sekundarno viktimizacijo in za dogodek prelaga ogovornost na žrtve same. Poznamo primere (in teh ni tako malo), ko so žrtve na sodiščih deležne očitkov, da je do posilstva ali spolnega nasilja prišlo zaradi teg, ker soi bile preveč izivalno

⁸ Special Eurobarometer 449: Gender-based violence, URL: https://data.europa.eu/data/datasets/s2115_85_3_449_eng?locale=en.

oblečene, ali pod vplivom alkohola, ali ker so se same postavile v določeno situacijo, npr. da so same odšle s povzročiteljem v avto, se sprehajale v nočnih urah po mestu, in podobno. Kot da za takšno dejanje obstaja kakršnakoli opravičilo. Dejstvo pač je, da meja mora spoštovati tisti, ki jo prestopi, in to bi moralo biti osnovno vodilo vseh tistih, ki takšne situacije presojujejo. Hkrati pa menim, da bodo imeli sodniki s spremembo zakonodaje manj maneverskega prostora bodisi za to, da primer zavržejo, bodisi za to, da nekoga ne obsodijo samo zaradi neprisotnosti sile.

6. Se vam zdi, da bi sprememba pravne norme močno vplivala na družbo, naše navade, običaje, spolno igro? Če ja, bi bilo to po vašem mnenju dobro?

V razmerjih, kjer imajo ljudje razčiščene medosebne odnose in vedo, kaj pomeni zdrav, konsenzualni spolni odnos, kaj je privolitev vanj, spremembe ne bodo občutili. Ne bo povzročilo občutka emaskulacije pri moških. Upam pa reči, da bo sprememba vplivala na tiste, ki teh pojmov nimajo razčiščenih in ne znajo spoštovati mej drugih. Recimo, če izhajamo iz neke pozicije moči, smo mi tisti, ki smo odgovorni za postavljanje meja. Kot profesorica ne smem s študenti govoriti o njihovih spolnih preferencah ali seksualnem življenju. Kaj šele da bi kakšnemu študentu dvorila ali ga osvajala. Ne smem presegati okvirjev formalnih odnosov in kje je meja, mora biti jasno meni, ki sem na poziciji moči.

Upam si trditi, da bi sprememba lahko vplivala na našo percepcijo pomena privolitve, konsenza, dojemanja, kaj so nezaželeni spolni odnosi in kje obstajajo meje drugih. Upam tudi, da se bodo skozi takšne diskurze žrtve posilstva v zakonski/intimno-partnerski zvezi zavedale, kaj se dogaja, in da tudi v intimnih odnosih obstajajo meje. Ne glede na želje partnerja oz. partnerke. Partner ali partnerka me ne sme siliti v odnose, če si jih jaz ne želim. Spolni odnos je nekaj, kar si morata želeli oba. To je vse, kar je v tej zgodbi pomembno.

a. Ali je pri tem potrebno spremeniti tudi postavljeno starostno mejo ali je potrebno rešitve iskati drugje?

Težko rečem. Neka meja mora biti postavljena, ko pridemo do določene starosti. Otrok zagotovo še nima povsem razdelnih pojmov o tem, kaj so zdravi in kaj nezdravi odnosi, kaj sploh spolnost je, in tukaj je prav, da imamo določeno starostno mejo, tudi zakonsko postavljeno. V adolescenci oziroma puberteti pa je težko nadzirati, kako se bodo najstniki obnašali, kaj bodo počeli, ko odraslih ni zraven.

Pomembnejša od meje in višanja meje v zakonu se mi zdi delo na ustrezni vzgoji, ki bi mlade učila o zdravih odnosih in zdravi spolnosti. Spolna vzgoja nasploh je v Sloveniji zelo pomanjkljiva. Predavanja mladostnikom o spolni vzgoji bi morala potekati že konec osnovne šole, morebiti že prej. Najstnica ali najstnik lahko pristane v nek spolni odnos s starejšo osebo, morda tudi z vrstnikom ali vrstnico, a vprašanje je, ali se zaveda, kakšne posledice lahko ima takšen odnos za njega oziroma njo tako na telesni kot tudi psihični ravni. Beležimo zlasti pomanjkljivo znanje pri mladih glede zdrave spolnosti in (ne)zavedanje lastnega telesa. Veliko več bi zato morali delati na ozaveščanju o tem, kaj so zdravi in kaj nezdravi intimni spolni odnosi, kako vstopati v takšna razmerja in kaj pomeni spoštovanje mej drugega v tem smislu ter kaj spol je realna spolnost, kako le ta vpliva na posameznika oz. posameznico. Pred leti sem sodelovala pri projektu, kjer smo analizirali sporočila skozi pornografijo, ki je danes dostopna vsakomur. Najstniki do tega pridejo zelo hitro. Pornografija izkazuje zelo nerealno spolnost, spolnost, ki ne omogoča nekih zdravih odnosov, ki še vedno tudi promovira moško dominacijo in žensko podrejenost pri doživljanju spolnosti in užitka v njej. Veliko je tudi nasilja v prikazanih pornografskih spolnih odnosih. Že tuje študije ugotavljajo, da mladostniki skozi pornografijo dobijo zelo napačne informacije in zgrešene vrednote ter predstave o spolnosti. Predstava mladostnikov je nekaj, ko pa se to zgodi v realnosti, pusti povsem drugačen občutek in lahko tudi močno travmatične posledice. Zato menim, da je delo na sistemski spolni vzgoji med mladimi tista ključna za spreminjanje družbenega dojemanja problematike spolnega nasilja.

7. Ali se vam zdi, da lahko spolno nasilje ozko opredelimo, oziroma ga zajamemo z enostavno definicijo?

Zelo težko je spolno nasilje zajeti s kratko in jedrnato definicijo. Seveda se k temu (vseeno) nagibamo, saj se le skozi to lahko osredotočimo tudi na pregon. Sama menim, da je bistven kontekst dogajanja. Pri nasilju je potrebno presoјati razmerja moči v odnosu, ko vidimo, da je prišlo do neke situacije in da je razmerje moči med povzročiteljem in žrtvijo popolnoma porušeno, je potrebno le to upoštevati.

Nekatere feministične avtorice, kot je Liz Kelly, so že pred časom opozarjale, da je pri spolnem nasilju ali kakšni drugi obliki nasilja zelo pomembno samo-občutenje. Kako neka oseba občuti situacijo, ki se ji je zgodila. Ljudje smo različno opremljeni z elementi moči in naša psiha je različno prožna. Od tega je zelo odvisno, kako bo neka situacija na nas vplivala in kako se bomo znali postaviti zase ter se zaščititi v določenih dogodkih. Lahko je situacija sporna, pa name ne vpliva na noben način

ali zelo malo, na nekom drugem pa pusti močne posledice. Kontekst dogajanja in samo-občutenje sta dva ključna elementa, ki sta zelo pomembna pri presojanju različnih situacij nasilja.

8. V kazenskem pravu velja načelo zakonitosti – »Nihče ne sme biti kaznovan za dejanje, za katero ni zakon določil, da je kaznivo, in ni zanj predpisal kazni, še preden je bilo dejanje storjeno.«⁹ Kako bi vi opredelili spolno nasilje kot kaznivo dejanje?

To vprašanje je težko tako zame kot za pravnike, saj gre za široko sivo polje. Niso namreč vse oblike nezaželenih ravnanj in vedenj enako intenzivne v svoji obliki. Seveda je vse odvisno od vpliva na posameznika, a vendar(le) ne moremo na enak način preganjati posilstva in spolne zlorabe ter nadlegovanja. Gre za presojanje intenzivnosti posega v telo in/ali bit posameznika. Lahko bi šli tudi širše – da niso kaznivi le fizični posegi, temveč tudi verbalni posegi, ki so ponavljajoči in osebo spravljajo v (dodatno) stisko. Menim, da je potrebno na neki načelni ravni in tudi na institucionalni ravni, izven zakonskega prava, vzpostaviti mehanizme discipliniranja, t.j. da se izreče disciplinski ukrep in s tem pokaže na nesprejemljivost določnega ravnanja in vedenja. Kot npr. v delovnem okolju, kjer lahko nekdo dobi izredno odpoved ali kakšen podoben disciplinski ukrep. Predvsem pa se mi zdi, da je pomembno delati na takšni institucionalni klimi, kjer se bomo hitro odzvali na takšne situacije in si bodo osebe z izkušnjo nasilja upale spregovoriti takoj, ko se bo nekaj neprimernega zgodilo. Da zaznavamo situacije hitro in ne prihaja do hujših oblik nasilja. Velikokrat povzročitelje takšnih dejanj lahko zaustavi že to, da ga druge osebe opozorijo na nesprejemljivo vedenje. Žal pa opažamo, da še vedno živimo v družbi, ko se ob pogostih reakcijah spolnega nadlegovanja obrnemo stran ali pa jih presojava kot nedolžne, neslane šale in se do njih ne opredeljujemo.

9. »Vsaka druga ženska (56,6%) je od dopolnjenega 15. leta starosti doživela eno od oblik nasilja. Najpogosteje so doživljale psihično nasilje (49,3%), potem fizično (23%), premoženjsko (14,1), omejevanje gibanja (13,9) in spolno nasilje (6,5%).«¹⁰ Kako primerjalno ocenjujete stopnjo nasilja v Sloveniji?

9 28. člen Ustave Republike Slovenije.

10 Društvo za nenasilno komunikacijo: »Statistika o nasilju« URL: <https://www.drustvo-dnk.si/o-nasilju/statistika-o-nasilju.html> Društvo povzema več raziskav: med drugim agencije Evropske unije za temeljne pravice, podatke slovenske policije, Agencije Združenih narodov za ženske in druge.

Številne raziskave kažejo, da v Evropi ni bistvenih odstopanj, kar se kaže kot skupno vsem državam je, da nasilje večinoma povzročajo njihovi intimni partnerji.¹¹ ¹² V Sloveniji smo razmeroma uspešni na tem področju, saj se veliko primerov družinskega nasilja ustrezno razreši. Nepogrešljiv dejavnik je seveda dobra zakonodaja in sodna praksa, vedno pa obstaja prostor za izboljšave. Kar opažam kot zelo veliko pomanjkljivost, je, da še vedno prihaja do velikega števila intimno-partnerskih umorov. Ta številka se ne zmanjšuje, v času epidemije in zaprtja pa se je celo povečala zaradi različnih dejavnikov, povezanih z ukrepi za zaježitev epidemije.

Vseeno pa se je stopnja splošne kriminalitete v epidemiji nekoliko znižala, se pa je, kot že rečeno, povečala stopnja nasilja in hujših oblik nasilja v družini, in to kar za 14 %. Povečalo se je tudi število umorov in ubojev.¹³ Leto 2020 je bilo izredno tragično – trije trojni umori v družini in kar nekaj intimno partnerskih umorov. Prav tako pa se je povečala okrutnost teh dejanj. Težave so bile tu že prej, vendar stresni dejavniki, ki so povezani s protikoronskimi ukrepi, so nedvomno vplivali na družinske celice, zlasti na tiste družinske celice, kjer je bilo nasilje že pred tem pristno, morebiti ša se ni kazalo s takšno intenziteto. Zaradi povečanih stresnih dejavnikov, povezanih z izolacijo, socialnimi stiskami in podobno, sej pri povzročiteljih nasilja lahko povečala stopnja in intenziteta uporabe nasilja, kar je v določenih primerih lahko privedlo do hujših oblik nasilja, tudi umorov. Sočasno pa so vsi ti ukrepi močno omejili tudi možnost iskanja pomoči na strani žrtev.

10. Ali je upravičeno sklepati, da s tem, ko se je povečalo fizično nasilje, da se je podobno povečalo tudi spolno nasilje? Ali sta to dva ločena pojma, kjer ne pride do istih tipov agresije?

Dejstvo je, da so vse oblike nasilja med seboj povezane. Pred samim fizičnim nasiljem je praviloma v odnosu najprej pristno psihično nasilje. Psihičnega nasilja je bistveno več kot fizičnega in ti dve obliki nasilja sta tesno prepleteni med seboj. Sama sem prepričana, da fizično nasilje v odnosih nikoli ne nastopi samo po sebi, ne da bi pred tem bilo (praviloma) že dolga leta prisotno psihično nasilje. Po po-

11 European Union Agency for Fundamental Rights, Nasilje nad ženskami: vseevropska raziskava, URL: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_sl.pdf.

12 Viraj Aljaž in Korpič Sara, Analiza posilstev v Sloveniji, URL: <https://www.fvv.um.si/dv2014/zbornik/Viraj.pdf>.

13 Mojca M. Plesničar, Marko Drobnjak, Katja Filipčič, Kriminaliteta v času COVID-19, URL: <http://inst-krim.si/wp-content/uploads/2020/04/Kriminaliteta-v-dobi-covid-19.pdf>.

datkih policije pa se je tudi za 15 % povečalo število posilstev.¹⁴ Izolacije, prisilno zaprtje za štiri stene zagotovo vplivajo na vse oblike nasilja, ki so si sorodne in ki segajo na področje intimne. Tako, da je to nedvomno povezano.

11. O posilstvu v zakonski zvezi se dolgo časa ni govorilo oziroma »posilstva v zakonski zvezi ni bilo«. Ali menite, da ta miselnost ostaja še danes?

Primerov posilstva v zakonski zvezi je veliko, vendar problem je, da jih žrtve ne prijavijo, kar je tesno povezano s stigmatizacijo žrtve in napačnim, (še vedno) pristnim prepričanjem, da se posilstvo v partnerski zvezi ne more zgoditi. Že med osebami, ki niso v partnerskem razmerju, nekateri menijo, da privolitev ni potrebna. V partnerskih zvezah pa je to le toliko bolj prisotno, češ da če je nekdo z nekom v intimnem razmerju, je z njim dolžan imeti spolne odnose. To stereotipno prepričanje deli zelo veliko ljudi, ki so tako prepričani, da posilstvo v zakonski zvezi sploh ni mogoče. To seveda ni res. Intimno partnersko nasilje je krovni pojem za širok spekter oblik nasilja: psihično, fizično, spolno in ekonomsko nasilje, zanemarjanje, zalezovanje itd. Problem je tudi v tem, da se žrtve same ne zavedajo, da so v nasilnem odnosu.

Še vedno manjka boljše in bolj razvejano ozaveščanje o vseh različnih oblikah nasilja, saj je večina aktivnosti glede ozaveščanja omejenih le na prestolnico in večja mesta. Tudi večina nevladnih organizacij deluje v Ljubljani, nekaj v Kopru in Mariboru, vendar so slabo zastopane. Kaj šele v manjših mestih, krajih in vaseh. Manjka nam neka jasna, sistematična, redna strategija izobraževanja na različnih nivojih družbe, in ne samo v šoli.

12. Zaključne misli.

Izpostavila bi potrebo po ostrejšem obsojanju in jasnejših stališčih do opredelitve (koncepta) sovražnega govora in »sovražne naravnosti«. Saj sovražni govor vpliva na sekundarno oziroma terciarno viktimizacijo žrtev posilstva, spolnega nadlegovanja in spolnega nasilja ter nasilja na sploh, ki se zgodi v družbi. Primarna viktimizacija je namreč neposredni rezultat kaznivega dejanja, sekundarna viktimizacija pa se zgodi zaradi neustreznega, obsojujočega odziva institucij, posameznikov in družbe do žrtve in dejanja samega. V to področje spada nepriznavanje, neobčutljiv in neprofesionalen način dostopa do žrtve, kakršnakoli diskrim-

14 Poročilo o delu policije za leto 2020, ULR: <https://www.policija.si/images/stories/Statistika/LetnaPorocila/PDF/PorociloZaPrvoPolletje2020.pdf>.

inacija, prelaganje krivde na žrtev, upravičevanja povzročitelja in podobno. Lahko jo povzroča sam predstavnik kakšne od institucij, ki sodeluje v postopku pregona, lahko jo povzročajo starši nad otrokom, prijatelji, znanci, sorodniki, ko žrtvam ne verjamemo, laična javnost, ko na družbenih omrežjih obsoja žrtve, ki prijavijo nasilje, lahko pa jo povzročajo tudi mediji, ki na vsak način želijo »zanimivo« zgodbo. Imamo primere samomorov najstnikov oziroma oseb, ki so bile spolno nadlegovane in ko je njihova zgodba prišla v javnost, so bile deležne javnega linča. Namesto da bi javnost obsodila povzročitelja, se je spravila na žrtev in jo obsojala, da je sama izvala posilstvo, ker se je neprimerno vedla ali je bila neprimerno oblečena in podobno. In takšnih primerov ni malo. Zavedati se moramo, da besede zelo hitro vodijo k dejanjem in neobčutljiva, nesenzibilna, sovražna beseda, vpliva na to, da smo v družbi tudi na splošno manj strpni do takšnih dejanj.

So reforme inkriminacije posilstva v Sloveniji z vidika kazensko-pravne teorije dobre?

Katja Kreft in Ana-Marija Rus

Prikaz v nadaljevanju je povzetek osnutka razprave, ki jo avtor prof. dr. Damjan Korošec pripravlja za monografijo z delovnim naslovom Odzivanje na spolno kriminaliteto – Modeli, spreminjanje in družbeni kontekst, uredniki Plesničar M., M. Ambrož in A. Šelih, Ljubljana: Založba SAZU, v sklepnih pripravah na izid ter obsežnega avtorjevega deriviranega prikaza kazenskopravnoznanstvenih vidikov predlaganih reform slovenskega spolnega kazenskega prava iz časopisa Pravna praksa (O potrebi po ogromnih reformah slovenskega spolnega kazenskega prava).

Profesor Damjan Korošec¹ v zgodovinskem razvoju kazenskega prava zazna dvoje. Sprva (i), da ne moremo šteti za samoumevno, da posameznega človeka lahko štejem za nekoga, ki s svojim obnašanjem v vlogi potencialne žrtve vpliva na sam obstoj delikta oziroma na svojo lastno opredelitev žrtve kaznivega dejanja. To je razvidno zlasti pri zakonodajni obravnavi privolitve pacienta v zdravstveno obravnavo, pri privolitvah v strokovne napake nasploh, mestoma pa tudi v spolnem kazenskem pravu (zlasti pri krvoskrunstvu). In nadalje (ii), da je daleč od preprostega in sprejetega, kako, če že, posamezniku kot potencialni žrtvi kaznivega dejanja omogočiti vpliv na sam obstoj kaznivega dejanja, tj. omogočiti vpliv na bit kaznivega dejanja, protipravnost ali krivdo storilca. Ta pravno dogmatična problematika (tudi pravnozgodovinska in primerjalnopravna) je vsaj nekako od začetka prejšnjega stoletja znana pod sintagmo privolitev oškodovanca v kazenskem pravu in jo precej enotno uvrščajo med teoretsko najzahtevnejša strateška vprašanja javnega prava.

¹ Dr. Damjan Korošec, redni profesor za kazensko pravo na Katedri za kazensko pravo Pravne fakultete Univerze v Ljubljani.

Privolitev je v kazenskem pravu vnaprej izključena pri pravnih dobrinah, katerih poškodba ali ogrožitev je naperjena zoper splošnost. Take dobrine imenujemo nedisponibilne, torej nerazpoložljive. Vse ostale štejemo med razpoložljive. Zgodovinske analize sicer kažejo, da se obseg razpoložljivosti v zadnjem času širi. S tem pa se širi in krepi tudi avtonomija posameznika (v kazenskem pravu).

Po povedanem ne sme presenečati, da kazensko pravo veliko in vse več pozornosti posveča nadrobni vprašanjem volje potencialne žrtve kaznivega dejanja. Sem sodijo zanimive teoretske obravnave informacijskih asimetrij med ljudmi, iz katerih izraščata orjaška nauka o pojasnilnih dolžnostih in informirani privolitvi, nadalje teoretski okviri prepoznave vseh oblik manipulacij z voljo osebe v nehvaležni vlogi potencialnega privolitelja oziroma potencialne žrtve kaznivega dejanja, nauki o absolutni in relativni privolitveni sposobnosti, o zmotah naslovnika privolitve in še marsikaj. Najbolj temeljito se s temi pojavi ukvarja sodobno medicinsko kazensko pravo, takoj za njim pa spolno in gospodarsko. Spolno avtonomijo človeka in človekov svobodni spolni razvoj vsaj zadnja desetletja enovito uvrščamo med strogo osebne, individualne, disponibilne dobrine kazenskega prava, brez omembe vrednih odstopanj tudi v Sloveniji.

Korošec uvodoma pojasnilno skicira večje premike v družbenem dojemanju človekove spolnosti. Ključna oziroma dominantna je postala t.i. spolna morala svobode ravnanja. To dejansko pomeni, da so se države začele množično odmikati od kazenskopravne dobrine spolne morale in usmerjati svoje pravo k varstvu strogo osebnih dobrin. V bistvu gre v zgodovinskem pogledu za precej novo moralo spolne avtonomije posameznika, njegove spolne integritete in spolne zasebnosti. Nadrobno razumevanje vseh fines privolitve v spolnosti je tako po naravi stvari postalo tudi v kazenskopravni teoriji vse pomembnejše.

V tem kontekstu Korošec poudarja, da v skladu z zelo pomembnim ustavnim, zakonskim in predvsem civilizacijskim načelom *ultima ratio* kazenskega prava ogromna večina držav za kaznivost spolnih deliktov v zvezi svobodnimi, duševno normalnimi in odraslimi (tako imenovani glavni nosilni steber spolnega kazenskega prava) zahteva kvalificirano mejo nemoralnosti v spolnosti, konkretizirano ravno v ustrezno težkem manipuliranju z voljo druge osebe, značilno preko zakonskih znakov grožnje z uporabo sile ali uporabe sile zoper življenje ali telo, v razvitejših kazenskopravnih sistemih pa tudi podobno zavržnih oblik manipulacij, kot sta presenečenje in zvižajača.

Slovensko spolno kazensko pravo pa v svoji tradicionalni omejitvi na silo in grožnjo, zlasti v primeru posilstva (170. člen KZ-1) tradicionalno iz kaznivosti izriva druge oblike manipulacije z voljo na področju spolne samoodločbe, kot sta zlasti presenečenje in zvijača. To je po mnenju prof. dr. Damjana Korošca znak slabega, s primerjalnega vidika zaostalega ali vulgariziranega spolnega kazenskega prava (ki mu evfemisti radi rečejo »življenjsko pravo«).

Pri tem profesor opozarja, da v Sloveniji predlagane spremembe zakonodaje sploh ne poskušajo zajeti tudi samo po sebi umevne nepravnostne kaskadnosti sila – grožnja s silo – presenečenje, zvijača in podobne manipulacije z voljo. S tem po njegovem izpuščajo možnosti finega spolnega prava, evlucijskega nepravnostnega inkriminacijskega stratificiranja, ampak korak naprej želijo videti v ... eksploziji inflacijskega širjenja pojma posilstvo. Tak velik korak ocenjuje kot vsestransko slabo argumentiran in predvsem pravno nevaren.

Kot opozarjajo mnogi teoretiki, lahko zakonodajalec v želji z inkriminacijo zajeti tudi primere, ko je žrtev »trda od strahu« zaradi nemočnosti svojega položaja kot takega in se storilcu sploh ne poskuša upirati (upoštevati rezultate forenzičnih izkušenj obnašanja žrtev spolnih deliktov), odpre kazenskopravno-dogmatično meglino in kriminalitetnopolitično nevarno široko polje.

Opozarja, da tu danes v luči izrazito ideoloških noveliranj »ne po meni ne«, še bolj pa potencialnih »ja pomeni ja« ni kaj dodati. Vse kaže, da se slovenska politika na te ocene in opozorila tuje in domače kazenskopravne znanosti poživlža. Zato opozarja. S posnemanjem tujih ureditev, kot je nemški StGB,² pri zakonodajnem širjenju spolnega prisiljenja ali celo posilstva, brez ustreznih evlucijskih prilagoditev celote spolnega kazenskega prava dobivamo v Sloveniji bolj represivno

2 »Nemški StGB v določbi 3. točke I. odstavka 177. člena, torej znotraj inkriminacije spolnega prisiljenja [...] poleg sile in grožnje od novele iz leta 1997 (33. StrRÄndG z dne 1.7.1997, uveljavljen 5.7.1997[; določba je bila z novelo iz julija 2016 posredno še zaostrena, a prav vsi teoretski pomisleki so, še zaostreno, ostali]) priznava še eno prisilitveno ravnanje z besedami: »z izrabo položaja, v katerem je žrtev storilcu nemočno izpostavljena« [...]. [...] Znotraj inkriminacije spolnega prisiljenja gre za prisilitveno ravnanje, ki po mnenju sodobne nemške teorije spolnega kazenskega prava spominja na kvadrato kroga oziroma formulacijo odkrito imenujejo zakonodajno »temeljito spodletela« (»gründlich missglückt«) ali vsaj konceptualno problematično. Opozarjajo, da predstavlja resne težave praksi, da rojeva neenotno sodno prakso in ugotavljajo, da glede na oblikovanost in umeščenost zadevne inkriminacije drugače sploh ne more biti. Bistvo kritik je, da inkriminacija ne upošteva, da prisiljenje nujno po nepravu presega izrabo in da gre v tem smislu za tujek v logiki matičnega člena.

grobo pravo, slabše in zlasti nevarnejše spolno kazensko pravo od prejšnjega.

Korošec se sprašuje, na čem temelji, prav na področju spolnega kazenskega prava zgledovanje po eksperimentalnih ureditvah v Nemčiji, Avstriji in Skandinavskih državah, ko smo pri poskusih celovite reforme na drugih, pomembnih vsebinskih področjih, posebej cestnoprometnega kazenskega prava (pa tudi pri ureditvi odgovornosti pravnih oseb za težke delikte, sodelovanja pri tuji samoumrtitvi in usmrtitve drugega na njegovo zahtevo, detomoru...) poslušali, da se ne gre zgledovati po teh ureditvah, češ da je Slovenija »pač« kulturno daleč od njih. Korošec opozarja, da je Nemčija svojo zadnjo »eksperimentalno« reformo spolnega kazenskega prava leta 2016 izvedla »na huruk« v pregretilih političnih okoliščinah, ki so bile posledica zgražanj nad množičnim spolnim nadlegovanjem žensk na novoletnem praznovanju na prostem v mestu Köln. Uveljavila da jih je v zgolj nekaj mesecih. Tako silovito hitre obsežne spremembe kazenskega prava so po njegovem močno netipične za velike in daljnosežne reforme kazenskega prava v pravno razvitih državah, vključno z Nemčijo in je zato treba biti predvsem zelo previden in zadržan pri političnem pozdravljanju hitrosti in postavljanju ravno takšnih spreminjanj za zgled.

Za konec naj opiševa še, po Koroščevih besedah, kazenskopravno strašljivo sodno zadevo iz Avstralije, ki se je na prvi stopnji končala z obsodilno, na drugi pa z oprostilno sodbo, a je sprožila obsežno javno negodovanje in zahteve po spremembi spolnega kazenskega prava v smeri večje represije. Obdolženi in oškodovanka sta se spoznala na zabavi v nočnem klubu in skupaj odšla na ulico ob klubu, kjer je prišlo do sporazumnega poljubljanja. Oškodovanka se je nato želela vrniti k prijateljem v klub, a jo obdolženec pregovoril, da je ostala. Poskušal ji je sleči spodnje perilo, ki si ga je oškodovanka najprej potegnila nazaj gor, po nadaljnjih sporazumnih vzajemnih poljubih, pa se mu ni več upirala. Po občevanju je obdolženec prosil oškodovanko, da mu v mobilni telefon vpiše svoje ime, kar je tudi storila. Po vrnitvi k svojim prijateljem v klubu se je oškodovanka zjokala in trdila, da je bila spolno zlorabljena. Oblasti so sprožile kazensko preiskavo in kasneje sodni postopek za kaznivo dejanje posilstva. Opisana zadeva temelji na brez dvoma popolni odsotnosti vsakršne grožnje in sile v zvezi z zavrnitveno sposobno, duševno normalno polnoletno žrtvijo. V Sloveniji po trenutno veljavnem pravu sicer ne bi mogla voditi v obsodilno sodbo, po obetani reformi inkriminacije posilstva pa Korošec opozarja, da se tudi pri nas utegnemo začeti spopadati s takšnimi sodnimi zadevami. Sprašuje se, ali smo v Sloveniji res spolno kulturno pripravljeni na tako radikalne zaostritve represije v kazenskem pravu.